

УЗВЫШШЫ І ПРОРВЫ: ШЛЯХ УЛАДЗІМІРА ДУБОЎКІ

Уладзімір Дубоўка нарадзіўся 2 (15) ліпеня 1900 г. у вёсцы Агароднікі Манькавіцкай воласці Вілейскага павета Віленскай губерні (цяпер — Пастаўскі раён).

У няпоўных шэсць гадоў будучы паэт пайшоў у Манькавіцкую сярэдняю школу, дзе навучаўся да 1912 г. А восенню 1912-га паступіў у Мядзельскую двухкласную вучэльню, дзе паскорана праходзілася праграма сямігодкі. Там акрамя сярэдняй адукацыі Уладзімір Дубоўка атрымаў і дзве спецыяльнасці — каваля і цесляра. Навучанне ў Мядзелі доўжылася з 1912 да 1914 г. А ў тым жа 1914-м Дубоўка паступіў у Нова-Вілейскую настаўніцкую семінарыю.

У гэты час сям'я Дубоўкаў пераехала ў Маскву, дзе бацька паэта ўладкаваўся працаваць слесарам-інструментальшчыкам на чыгуны. Уладзімір далучыўся да сям'і толькі пасля заканчэння семінарыі ў 1918 г. — стаўшы студэнтам гісторыка-філалагічнага факультэта Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Але правучыўся ён там усяго два месяцы. Паэт вымушаны быў пакінуць навучанне і паехаць настаўнічаць у Тульскую губерню — трэба было ратаваць сямейнікаў ад галоднай смерці.

У 1919 г. паэт быў прызваны ў Чырвоную армію, а пасля дэмабілізацыі ў 1921-м паступіў у Вышэйшы літаратурна-мастацкі інстытут імя В. Брусава, рэктарам якога быў сам Валерый Якаўлевіч. З першых дзён навучання пачалося цеснае сяброўства двух паэтаў — будучага і агульнапрызнанага, Дубоўкі і Брусава. Узнікла гэтае сяброўства на падставе агульнай любові да творчасці Янкі Купалы.

Навучанне ў інстытуце доўжылася да 1925 г. Уладзімір Дубоўка адначасова працаваў школьным інспектарам пры Наркамасветы РСФСР, рэдактарам беларускіх выпускаў «Весніка СНК, ЦВК, СПА Саюза ССР» (1922–1925), адказным сакратаром Паўнамоцнага прадстаўніцтва БССР пры ўрадзе СССР (1923–1924), рэдактарам «Збору законаў і загадаў Рабоча-сялянскага ўрада Саюза ССР» (1926–1930), першым рэдактарам часопіса «Беларускі піянер» (будучая «Бярозка»).

20 ліпеня 1930 г. Уладзімір Дубоўка быў арыштаваны і прабываў у турмах, лагерах і на высылцы да лістапада 1957-га. Пастанова на арышт была падпісаная сумнавядомым намеснікам старшыні АДПУ Гіршам Ягодам 19 ліпеня 1930 г., але оперупаўнаважаны Салаўёў чамусьці не паспеў яе выканаць менавіта ў той дзень. Прычым арыштавалі паэта не на ягонай маскоўскай кватэры па адрасе Малая Грузінская, 34–13, а проста ў Крамлі, дзе Дубоўка працаваў

перакладчыкам заканадаўчых і нарматыўных актаў ЦВК і СНК СССР. Пасля выканання неабходнай працэдур паэт апынуўся ў Бутырках.

Што з'явілася падставай для арышту? У кастрычніку 1926 г. у асяродку нацыянальнай інтэлігенцыі распаўсюджваўся верш пад назвай «На ўшанаванне новага падзелу беларускай зямлі». Ён меў эпіграфы з вершаў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Асаблівым выклікам тагачасным уладам гучалі Коласавы словы з верша «Беларускаму люду»:

Нас падзялілі — хто? Чужаніцы,
Цёмных дарог махляры.
К чорту іх межы! К д'яблу граніцы!
Нашы тут гоні, бары!

Перад тэкстам верша «На ўшанаванне...» (ён быў апублікаваны ў віленскім часопісе «Беларуская культура») была змешчаная рэдактарская прадмова. Вось яна: «Ненадрукаваны ў Менску верш. Ніжэй падаем верш невядомага паэты, прысланы нам з Менску, верш надзвычайнай дынамікі. У Менску ён не мог быць выдрукаваны, бо востра выступае проціў бальшавікоў, крытыкуючы іх акупанцкую палітыку. Не прыдворная савецкая паэзія, а гэты верш адбівае праўдзівыя настроі беларускага народа, у нетрах якога накіпае пратэст проціў камісарскіх гвалтаў. Грамадскае значэнне верша сягоння цяжка яшчэ ацаніць — так далёка ў будучыню сягае думка і імкненне паэты»¹.

Пад вершам стаяў подпіс — Янка Крывічанін. Усе, хто чытаў верш, разумелі: гэта псеўданім. Спецыялісты з ДПУ БССР пачалі пошукі невядомага аўтара і ў хуткім часе выйшлі на ягоны след. Справа ў тым, што верш быў надрукаваны на машынцы, у якой была надломленая літара «р». Улічваючы тое, што ўсе машынкі на той час праходзілі абавязковую рэгістрацыю ў ДПУ, палітычнаму вышуку было няцяжка вызначыць аўтарства. Машынка з надломленай літарай «р» належала Пастаяннаму прадстаўніцтву БССР у Маскве, дзе працаваў паэт Уладзімір Дубоўка...

Тое, што аўтарам крамольнага верша з'яўляўся У. Дубоўка, пацвердзілася і іншымі дадзенымі. У сакавіку 1929 г. быў арыштаваны паэт Алесь Дудар — таксама за антысавецкі верш «Пасеклі Край наш папалам». Ён і даў наступныя паказанні следчым: «Аб вершы, прысвечаным падзелу беларускай зямлі, які друкаваўся ў нейкай замежнай часопісі, я чуў, але вельмі павярхоўна, чуў паасобныя радкі, але ўсяго верша ніколі не бачыў. Гутаркі аб гэтым вершы былі, і ў іх выказвалася думка, што верш, калі судзіць па стылі, належыць Дубоўку, які знаходзіцца ў Маскве. У час партнарады пры ЦК была кінута рэпліка,

¹ Беларуская культура. 1927. № 1. С. 25.

што ўзвышаўцы пасылаюць антысавецкія вершы за мяжу, але прадстаўнікі “Узвышша”, заявілі, што нічога пра гэта не ведаюць...»¹.

Трэба сказаць, што сам Уладзімір Дубоўка пасля вяртання з ГУЛАГа ніколі не згадаў пра верш «На ўшанаванне новага падзелу беларускай зямлі». Чаму — невядома. Магчыма, асцерагаўся новых рэпрэсій.

Таямніцу псеўданіма Янка Крывічанін раскрыў спецслужбам Міхась Мароз, які працаваў разам з Дубоўкам у адным пакоі і якому паэт прысвяціў сваю паэму «Студэнт». Дарэчы, даведаўшыся пра ўчынак М. Мароза, паэт зняў прысвячэнне...

Такім чынам, 30 ліпеня 1930 г. (праз дзесяць дзён пасля арышту) у справе Уладзіміра Дубоўкі з’явіўся новы дакумент². Вось выписка з пратакола паседжання калегіі АДПУ:

«Слушали: дело № 102129 по обвинению гр. гр. Красковского Ивана Игнатьевича, Тремповича Павла Викторовича, Мядёлко Павлины Викентьевны, Дубовко Владимира Николаевича и Лёсика Иосифа Юрьевича по 58/11 ст. УК... <...>

Арестованные содержатся: первые двое — во внутренней тюрьме, последние трое — в Бутырской тюрьме.

Пом. секретаря коллегии ОГПУ» [подпіс неразборлівы].

Так трыццацігадовы паэт Уладзімір Дубоўка вярнуўся на радзіму — вязнем. 30 ліпеня 1930 г. яго перавезлі з Бутырскай турмы ва ўнутраную турму ДПУ Беларусі. Дарэчы, там паэт знаходзіўся ў адной камеры са сваім сябрам і паплечнікам Адамам Бабарэкам. Падчас допытаў следчыя змаглі дамагчыся ад Дубоўкі толькі аднаго — уласна-наручнага паказання. У тым паказанні няма аніводнага прозвішча. Дакумент датаваны 3 лістапада 1931 г., калі следства ўжо скончылася і ў кабінетах ДПУ рыхтавалі абвінаваўчы акт. Следчыя падлічвалі, колькі «членаў СВБ» («Саюза вызвалення Беларусі») прызналі сябе «вінаватымі ў прыналежнасці да контррэвалюцыйнай, нацдэмаўскай антысавецкай арганізацыі». Уладзімір Дубоўка ў сваім паказанні рашуча заявіў: «Ніколі ні ў якіх антысавецкіх партыях ці групоўках я не знаходзіўся і не знаходжуся. Як у сваёй літаратурнай, так і ў грамадскай дзейнасці, праводзіў цвёрдую пралетарскую лінію».

Тут трэба адзначыць, што ў часопісе «Узвышша» (№ 9–10 за 1930 г.) была надрукаваная рэзалюцыя агульнага сходу «Узвышша» пад назвай «Патрабуем жорсткай кары агентам міжнароднай буржуазіі ў Савецкай Беларусі — беларускім контррэвалюцыйным нацыяналь-дэмакратам». Там У. Дубоўка, Я. Пушча і А. Бабарэка фігуравалі як

¹ Міхнюк У. «Вязень сумлення» // Польша. 1996. № 2. С. 216.

² Усе прыведзеныя дакументы цытуюцца паводле артыкула У. Міхнюка «Вязень сумлення» (Польша. 1996. № 2. С. 215–271).

галоўныя ворагі савецкай улады. Падпісалі тую рэзалюцыю нібыта дзевяць чалавек: Максім Лужанін, Тодар Кляшторны, Сяргей Дарожны, Кузьма Чорны, Кандрат Крапіва, Змітрок Бядуля, Пятро Глебка, Лукаш Калюга, Андрэй Мрый. Але ў аўтара гэтых радкоў на руках ёсць дакументальнае сведчанне таго, што за ўсіх падпісаўся адзін чалавек — Аляксандр Каратай (Максім Лужанін).

Вернемся да крымінальнай справы Уладзіміра Дубоўкі. Паэт абвінавачваўся ў тым, што з 1927 г. уваходзіў у літаратурную групу СВБ і па даручэнні аднаго з ягоных кіраўнікоў Івана Краскоўскага ўзначальваў маскоўскую філію саюза. Паводле пастановы АДПУ СССР ад 10 красавіка 1931 г. Дубоўка быў высланы на 5 гадоў у горад Яранск былой Вяцкай губерні.

У лістападзе 1934 г. Уладзіміра Дубоўку перавялі ў Чэбаксары, дзе ён працаваў сакратаром ведамаснага арбітражу. У ліпені 1935-га, калі скончыўся тэрмін высылкі, яму, як і іншым выгнаннікам, нечакана паведамлілі рашэнне Асобнай нарады НКУС СССР аб падаўжэнні высылкі яшчэ на 2 гады. Але і праз два гады ўлады не пакінулі Уладзіміра Дубоўку ў спакоі. У ліпені 1937-га яго зноў арыштавалі. На гэты раз — супрацоўнікі НКУС Чувашскай АССР. Паэту было прад'яўленае абвінавачанне ў тым, што, знаходзячыся ў высылцы, ён наладзіў сувязі са ссыльнымі Мікалаем Мамчыцам, Паўлам Каравайчыкам, Ігнатам Савічам і праводзіў сярод іх антысавецкую агітацыю, «накіраваную на дыскрэдытацыю партыі і савецкага ўрада».

І на гэты раз Дубоўка не прызнаў сябе вінаватым. Але, як таго патрабаваў пратакол, «ізоблічался» паказаннямі трох знаёмых, якіх было дастаткова для таго, каб вынесці пазасудовы прыгавор. Спецтройкай НКУС ЧАССР ад 16 лістапада 1937 г. Дубоўка разам з М. Мамчыцам і І. Савічам быў асуджаны на 10 гадоў папраўча-працоўных лагераў, а П. Каравайчык — да расстрэлу. Пасля абвяшчэння новага прысуду Дубоўку перавялі на Далёкі Усход, у так званы Дальлаг. І тут неабходна згадаць адзін факт. Калі паэта разам з іншымі палітвязнямі (прыкладна 120 чалавек) даставілі ў лагер, то адразу ўсіх новапрыбылых замуравалі ў шахце і ўзарвалі. Загінулі ўсе, а Дубоўку выбуховай хваляй выкінула наверх. Абышлося лёгкай кантузіяй і пашкоджаннем нагі. Да канца жыцця паэт на яе накульгваў.

Разам з палітвязнямі адбывалі пакаранне і сапраўдныя злачынцы — забойцы, злодзеі, хабарнікі і іншыя крымінальныя элементы. Гэта былі пераважна прадстаўнікі паўночных народаў тагачаснай неабсяжнай краіны. Крымінальнікі часцяком біліся між сабой. Прычым гэта былі не групавыя пабоішчы, а бойкі сам-насам. Як правіла, прадстаўнікі паўночных народаў вельмі малага росту, у параўнанні

з якімі Уладзімір Дубоўка выглядаў волатам (ягоны рост — 1 метр 85 сантыметраў). Падчас тых боек паэт браў «байцоў» за каўняры і падымаў над зямлёй. Можна ўявіць такі малюнак: стаіць волат і ў раскінутых ушыркі руках трымае двух задзіракаў, якія месяц паветра кулакамі і брыдкасловяць. Доўжылася такая працэдура колькі хвілінаў, калі ж і яна не дапамагала, паэт стукаў іх у паветры ілбамі і раскідваў у розныя бакі, як сляпых кацянят. А сам спакойна ішоў на працу. Пасля гэтага «байцы» атрымлівалі яшчэ пару гадоў дадаткова — за парушэнне лагернага рэжыму. Трэба зазначыць, што за ўвесь тэрмін зняволення лагерная адміністрацыя ад Дубоўкі так і не дачакалася аніводнага даносу, аніводнага агавору ні сябе, ні іншых.

Пасля заканчэння тэрміну высылкі паэт пераехаў жыць у Грузію. Але і там яго адшукалі нядрэмная спецслужбы: 16 лютага 1949 г. ён зноў быў арыштаваны і праз два месяцы накіраваны ў лагер у пасёлку Пачот, што ў Абаканскім раёне Краснаярскага краю. Улада не была цалкам упэўненая ў тым, што грамадзянін Дубоўка канчаткова «раззброіўся», перастаў быць нацдэмам. На гэты раз паэт атрымаў 25 гадоў — фактычна пажыццёвае зняволенне...

Пасля вяртання з ГУЛАГа Уладзімір Дубоўка да апошніх сваіх дзён трымаў дома рабочыя інструменты, быццам чакаючы чарговай змены месцажыхарства і працы.

Рэабілітаваны паэт — па ўсіх артыкулах — быў толькі ў 1957 г. вярхоўнымі судамі тых рэспублік, дзе яму выносілі прысуды. А ў 1958-м атрымаў права на сталае пражыванне ў Маскве.

Немагчыма абмінуць і той факт, што Уладзіміру Мікалаевічу давялося перажыць найгоршае — здраду роднага брата. Мы лічым неабходным апублікаваць тут наступны ліст Вячаслава Дубоўкі:

«Уважаемый тов. Голодед! Обращаюсь к Вам по нижеследующему вопросу. Мой брат Владимир Николаевич Дубовко числа 20 июля 1930 г. был арестован ОГПУ и препровождён в г. Минск, где находится до настоящего времени, т. е. около трёх месяцев.

Не зная причин ареста брата, не зная сущности обвинения, предъявленного ему, но хорошо зная, что наши органы ОГПУ содержат под арестом лиц, замешанных в контрреволюционной деятельности, я не обращаюсь к Вам с ходатайством за брата.

Моё к Вам обращение вызвано следующими соображениями:

1. До сего времени брат содержится под стражей на особо строгом положении, первое время запрещали передачи, а последнее время, хотя и разрешили таковые, но ни описи передаваемых вещей не принимают, ни расписок в получении им передач не передают.

2. Запрещають передачи и, по-видимому, снабжение письменными принадлежностями, и, предполагая, не дают литературы для чтения. Следовательно, это даёт мне возможность сделать вывод, что он на особом положении, а следовательно, в чём-то очень тяжёлом обвиняется.

Я нахожусь в рядах РККА, по роду своей деятельности связь с семьёй поддерживаю редкими приездами в Москву, на несколько часов заходил к отцу, где встречал и брата.

В 1928 году в связи с поступлением моим в Военную академию РККА им. Фрунзе я приехал в Москву и имел возможность в течении этого времени несколько раз довольно подробно беседовать с братом.

Во время этих бесед он мне высказывал свои переживания и жаловался, что на него в белорусской печати пишут много “ругательного”, что обвиняют в мелкобуржуазной идеологии, якобы протаскиваемой им в своих стихах, поэмах и т. п. Жаловался на тормоза и задержку в напечатании некоторых своих стихов и поэм, приводя ряд доводов, в свою очередь, что, в основном, это не совсем верно, что его просто не понимают и т. д.

На это я ему посоветовал обратиться в ЦК или ЦКК с просьбой назначить авторитетную комиссию или незаинтересованного и компетентного члена ЦКК с задачей, изучив все произведения или только основные, сделать вполне авторитетное заключение.

Брат обращался к члену ЦКК тов. Керженцеву, но результатов я, к сожалению, не помню, но смысл слов Керженцева: “продолжайте свою работу и поддерживайте связь со мной”.

Очень хорошо помню, когда мой брат, характеризуя отношение к себе некоторых белорусских деятелей, привёл такой факт: некто Жилунович, зав. Госиздатом, заявил: “Пока я зав. Госиздатом, ни одного стихотворения Дубовки напечатано не будет”.

Когда вопрос встал о снятии с редакторской должности в Совнаркоме СССР, и он (Уладзімір. — Д. Д.) рассказал мне о методах этого снятия, я ему посоветовал обратиться к секретарю своей парторганизации и изложить ему суть дела.

Всех фактов, приведённых им в беседах, я не помню, но должен сказать, что подобное отношение меня возмущало и вызывало недоумённый вопрос: неужели возможны и допустимы такие факты — вместо поддержки, помощи, направления в правильное русло с пользой для нашего дела, творческой мысли талантливого человека, абсолютно не чуждого нашей советской общественности голая травля и преследование вплоть до снятия с чисто технической работы, довольно плодотворной по отзывам учреждения?

Между прочим, должен оговориться, что хотя и являюсь белорусом по происхождению, я языка белорусского не знаю, так как вся моя самостоятельная жизнь и работа с 15-летнего возраста протекала на территории РСФСР, — поэтому я сам лично ознакомиться с творчеством брата не мог, да кроме того, стихов (по своей натуре) не люблю, поэтому каких-либо выводов делать или что-либо доказывать не собираюсь.

Допуская, что в стихах, поэмах брат сделал ту или иную ошибку, никогда не могу согласиться с тем, чтобы он проповедовал что-либо контрреволюционное, направленное против мероприятий нашей партии и соввласти.

Это моё глубокое внутреннее убеждение, потому что в беседах я уловил бы предубеждённость, неприязнь его к соввласти и политике партии.

Кроме того, брат происходит из действительно трудовой семьи, рос, учился на “медные гроши”, так что “базы”, которая необходима для развития чуждого нам человека, не было.

Кроме того, было бы странным даже такого рода положение, когда бы он один очутился “по ту сторону баррикад”, против всей нашей семьи.

Я — член партии большевиков, к которой пришёл ещё будучи юношей, но со сложившейся идеологией в 1918 году, младшие братья — комсомольцы. Так что один против трёх нас плюс старик отец, который кое-что нам помог бы. Всё это даёт мне основания высказать предположение, что брат — не контрреволюционер.

Считая его вполне преданным соввласти и нашей партии, думаю, что никогда на путь организационной борьбы против партии, против соввласти, против диктатуры пролетариата он не становился и не встанет.

Вся кампания, поднятая в белорусской печати против брата, его жалобы на это и на отношение к себе некоторых работников, заставляют меня высказать опасение, как бы ни случилось тут какой-либо ошибки.

Поэтому я обращаюсь к Вам с этим письмом, прошу Вас, если это не затруднит, поставить меня в известность — в чём обвиняется мой брат. Если эти обвинения обоснованы, этим самым вполне определяется моё отношение ко всему делу.

Я — член партии большевиков, и враги партии и Советской власти — мои враги.

Никаким родственным чувствам и связям места нет и быть не может. С комприветом — В. Дубовка».

Вячаслаў Дубоўка толькі выказаў сваё «опасенне». Зразумела, што ён стараўся вывесці з-пад небяспекі сябе. Але наўрад ці гэты ўчынак можна лічыць сапраўды «брацкім». Тым больш што Вячаслаў забараніў сваім дзецям мець любыя зносіны з дзядзькам Уладзімірам. Забягаючы наперад, трэба сказаць, што не ўсе дзеці выканалі распараджэнне

бацькі. Дачка Вячаслава Валянціна дапамагала паэту на працягу ўсяго жыцця. І ёй паэт быў за гэта вельмі ўдзячны. Уладзімір Мікалаевіч так і казаў: «Валя — чалавек, Валя — не генеральша».

Паэт быў таксама ўдзячны Якубу Коласу, які пасля смерці «правадыра народаў» пачаў пісаць ва ўсе неабходныя інстанцыі хадайніцтвы адносна рэабілітацыі паэта. Відаць, толькі ягоны аўтарытэт дапамог Дубоўку вярнуцца з ГУЛАГа ў лістападзе 1957-га і атрымаць маскоўскую прапіску. У 1958 г. ён быў прыняты ў Саюз пісьменнікаў. Але да літаратурнай творчасці Уладзімір Дубоўка вярнуўся значна раней. Першыя паслягулагаўскія вершы датаваныя 1957 г., а ў 1959-м выходзіць першая паслялагерная кніга — «Выбраныя творы» (з прадмовай П. Глебкі). Неабходна адзначыць, што паэт пасля выхаду на волю шмат пісаў у шуфляду. Сярод такіх твораў — паэма «Свінцовы век» і аповяданне «Salus populi» («Шчасце народа»). Апошняя было надрукаванае Георгіем Юрчанкам у часопісе «Полюмя» (№ 4 за 1995 г.; прадмова Вячаслава Рагойшы).

Для друку У. Дубоўкам пісаліся вершы, паэмы, дзіцячыя вершаваныя казкі, мастацкая проза для дзяцей і артыкулы. Трэба прызнаць, што ў большасці сваёй гэтыя творыносяць кан'юнктурны характар, але іх аўтара можна зразумець. Паэт хацеў друкавацца, а не зноў сёрбаць баланду па лагерах ды турмах. І толькі гэтым тлумачыцца той факт, што ён заплюшчваў вочы на любы гвалт над сваімі творамі. Так, легенда «Дзяўчына» стала «Камсамолкай Ганнай» і г. д.

Нельга не адзначыць і той факт, што паэт вярнуўся з ГУЛАГа цяжкаворым чалавекам. Медыкі казалі, што яму трэба рыхтавацца да горшага. Але Дубоўка і тут выйшаў пераможцам: ён перанёс інсульт і два інфаркты. І — працаваў, працаваў, працаваў. Паводле ўспамінаў жонкі паэта Марыі Пятроўны, яна баялася, каб ён не памёр проста за пісьмовым сталом...

Вядома, што ў турме паэт пераклаў дзве паэмы Дж. Г. Байрана — «Шыльёнскі вязень» і «Паломніцтва Чайльд Гарольда». Пераклад другой паэмы згінуў недзе ў турэмных архівах. А «Шыльёнскі вязень» быў перакладзены ў двух варыянтах. Першы — з 47-радковай устаўкай (яе следчыя палічылі здэкам з сябе), другі — з 22-радковай. Гэты варыянт быў перапісаны Адамам Бабарэкам у менскай турме-амерыканцы і перададзены ім на волю.

Паводле ўспамінаў Ганны Іванаўны, жонкі Адама Бабарэкі, калі Дубоўка вярнуўся з ГУЛАГа і атрымаў дазвол жыць у Маскве, ён патэлефанаў ёй дадому і пачаў скардзіцца на тое, што яго пераклады загінулі ў турме. Калі ж паэт пачуў, што «Шыльёнскі вязень» захаваўся, то ўжо праз паўгадзіны прыехаў. А калі Ганна Іванаўна вынесла яму

аркушы, перапісаныя рукой яго найлепшага сябра і паплечніка, паэт выказаў здзіўленне, як Адаму Бабарэку ўдалося пераправіць пераклад на волю, а Ганне Іванаўне — яго захаваць. «Шыльёнскі вязень» у перакладзе Уладзіміра Дубоўкі ўбачыў свет у часопісе «Полымя» (№ 1 за 1961 г.). А вось пераклад паэмы «Паломніцтва Чайльд Гарольда» не знойдзены і да сёння.

Уладзімір Дубоўка памёр 20 сакавіка 1976 г. пасля перанесенай аперацыі. А перад аперацыяй з ім здарыўся няшчасны выпадак. Уладзімір Мікалаевіч з Марыяй Пятроўнай жылі ў маскоўскім мікрараёне Чаромушкі. Прыкладна на пачатку сакавіка Марыя Пятроўна захварэла, і Дубоўка пайшоў у аптэку па лекі. Вяртаючыся, на прыпынку грамадскага транспарту паслізнуўся і зламаў шыйку бядра. Ледзьве дабраўся дахаты, па тэлефоне выклікаў хуткую дапамогу. Праляжаў паэт у Інстытуце імя Скліфасоўскага прыкладна два тыдні і памёр ад заражэння крыві. Прах Уладзіміра Дубоўкі пахаваны ў калумбарыі Нікольскага манастыра.

Першы верш Уладзіміра Дубоўкі «Сонца Беларусі» быў надрукаваны ў газеце «Савецкая Беларусь» за 28 траўня 1921 г. Як пазней прызнаваўся паэт, ён паслаў адну і тую нізку вершаў у розныя выданні. З усіх выданняў прыйшла карэктная адмова, і толькі ў газеце «Савецкая Беларусь» быў надрукаваны адзін верш з усёй нізкі. Рэдакцыя газеты не ўтрымалася ад парады пачаткоўцу паспрабаваць свае сілы ў прозе.

Праўда, талент У. Дубоўкі не застаўся зусім незаўважаным. Скажам, Фёдар Турук у адным са сваіх лістоў да акадэміка Яўхіма Карскага пісаў, што на небасхіле беларускай літаратуры з’явіўся вельмі таленавіты малады чалавек — Уладзімір Дубоўка — і было б вельмі дарэчы, каб славыту навуковец расказаў аб ім у сваёй працы «Беларусь».

Вядома ж, па першай публікацыі цяжка было распознаць з’яўленне таленавітага паэта. У 1922 г. у газеце «Наша будучыня» былі надрукаваныя нізкі вершаў «На чужыне», «Летуценні» і «Адраджэнцам», якія пазней склалі першы зборнік вершаў «Строма» (Вільня, 1923). У гэтых публікацыях ужо відаць маштаб Дубоўкі-паэта.

У 1923 г. Уладзімір Дубоўка стаў адным з заснавальнікаў літаратурнага згуртавання «Маладняк». У 1925 г. у аднайменным часопісе з’явіўся ўрываек з ягонай паэмы «Там, дзе вазёры». Гэта першы варыянт слаўтай паэмы «Браніслава». Увогуле, «Маладняк» стаў для паэта цудоўнай літаратурнай школай і многа чаго даў яму як будучаму арганізатару літпрацэсу. На базе «Маладняка» Дубоўка практычна замацоўваў веды, атрыманыя ў маскоўскім Літаратурна-мастацкім інстытуце.

Але вельмі хутка згуртаванне падзялілася на дзве супрацьлеглыя плыні — «ажыўленцаў» і «бурапенцаў» (вызначэнне Антона

Адамовіча). Да «бурапенцаў» перайшлі У. Дубоўка, К. Чорны, А. Бабарэка, А. Адамовіч і інш., а да «ажыўленцаў» — усе астатнія маладнякоўцы на чале з Міхасём Чаротам. Цягнулася гэта супрацьстаянне да лістапада 1925 г.

Супрацьстаянне ўзнікла на мовазнаўчым падмурку. Дубоўку раздражнялі дрэннае веданне маладнякоўцамі беларускай мовы і іхні абьякавы падыход да сваёй творчасці. У «Савецкай Беларусі» з'явіўся крытычны артыкул паэта «Фармальна-мастацкія дасягненні маладнякоўцаў». Крытыка была далікатнай, тактоўнай, але і яна зачэпіла за жывое маладзейшых папличнікаў па арганізацыі. Яны напісалі бесцерымонны адказ і надрукавалі яго ананімна. Відаць, ім самім было сорамна за свой учынак, за неабгрунтаваныя і хамскія напады на Дубоўку. Пасля гэтага паэт канчаткова выйшаў з «Маладняка» і пачаў думаць пра стварэнне новага літаратурна-мастацкага згуртавання.

І яно пад назвай «Узвышша» было створанае Уладзімірам Дубоўкам 26 траўня 1926 г. Маладнякоўцы паспрабавалі перашкодзіць ягонай рэгістрацыі. М. Чарот на паседжанні спецыялізаванай камісіі пры ЦК КП(б)Б дагаварыўся да таго, што Дубоўка хоча «адхапіць сабе партфель». Але калі адказным сакратаром «Узвышша» стаў Кузьма Чорны, а літсакратаром — Адам Бабарэка, то гэта выбіла апошнія козыры з рук маладнякоўцаў. «Узвышша» атрымала рэгістрацыйнае пасведчанне — праўда, толькі 3 снежня 1926 г. Сам У. Дубоўка ўвайшоў толькі ў склад рэдкалегіі. Вось поўны спіс заснавальнікаў «Узвышша»: Кандрат Крапіва, Адам Бабарэка, Пятро Глебка, Уладзімір Дубоўка, Максім Лужанін, Змітрок Бядуля, Язэп Пушча, Кузьма Чорны, Сяргей Серада, Васіль Шашалевіч. Пазней да гэтага спіса далучыліся іншыя пісьменнікі.

З 1927 г. пачаў выходзіць літаратурна-грамадскі часопіс «Узвышша». У ім былі надрукаваныя самыя значныя творы і артыкулы У. Дубоўкі. Найбольшую цікавасць з ягоных тагачасных твораў выклікаюць мовазнаўчыя артыкулы. Навуковая абгрунтаванасць, дакладнасць метадалогіі і глыбіня вывучэння прадмета — вось рысы, характэрныя для Дубоўкі-мовазнаўца. А яму ў той час не было і 30 гадоў.

«Узвышшаўскі» перыяд творчасці Дубоўкі найадметнейшы ва ўсім ягоным творчым жыцці. Амаль усе паэмы 1920-х гг. былі надрукаваныя ва «Узвышшы»: «Кругі», «І пурпуровых ветразяў узвівы» (першая частка), «Браніслава» (па яе матывах Міколам Равенскім была створаная опера, якая так і не атрымала сцэнічнага жыцця).

Дзве паэмы У. Дубоўкі — «Штурмуец будучыні аванпосты» і «І пурпуровых ветразяў узвівы» (другая частка) так і не былі надру-

каванья ў свой час. Першая з названых паэмаў з аўтарскімі праўкамі была апублікаваная ў двухтомніку «Выбраныя творы» (1965), а частка другой згінула падчас арышту.

У 1929 г. пошта пачала «губляць» лісты падазроных пісьменнікаў. Як высветлілася пазней, ДПУ разаслала па паштовых аддзяленнях сваіх прадстаўнікоў — каб не прапусціць антысавецчыны ў прыватнай перапісцы. Тэя прадстаўнікі былі надзеленыя найвялікшымі паўнамоцтвамі. Ім у выяўленні «ворагаў народа» актыўна дапамагаў Галоўліт. Паэт, відаць, ведаў пра гэта, і таму стаў перадаваць свае творы з Масквы з аказіяй. І тут трэба добрым словам успомніць тагачаснага старшыню ЦВК Беларусі Мікалая Галадзедзэ, які паспрыяў таму, каб Дубоўкаву карэспандэнцыю цэнзура абмінала.

Паэмы Уладзіміра Дубоўкі — гэта арыгінальнае спалучэнне беларускага фальклору з арыгінальным аўтарскім тэкстам. «І пурпуровых ветразяў узвівы» — дыялог Лірыка, Матэматыка і самога Уладзіміра Дубоўкі. У сваіх паказаннях на следстве паэт пісаў аб тым, што першапачаткова дзейнымі асобамі былі Развага і Пачуцці. І толькі перад адпраўкай рукапісу паэмы ў Мінск яны былі замененыя на Лірыка і Матэматыка. У дыялогу-спрэчцы Лірыка і Матэматыка творча выкарыстаныя беларускія народныя казкі ў запісах А. Сержпутоўскага.

Паэма «Браніслава» (першапачатковая назва — «Там, дзе вазёры») спачатку як шкодніцкая была забароненая Галоўлітам. Яе выхаду ў свет паспрыяў той жа М. Галадзедз.

Але самым цікавым па сваёй структуры творам стала паэма-камбайн «Штурмуецца будучыні аванпосты» — дыялог Кандуктара і Пасажыра. У гэтым творы таксама выкарыстаныя казкі, але, апрача іх — і пераклады твораў Дж. Г. Байрана і А. Пушкіна. На паэму таксама была накладзеная забарона. Яна прыйшла да чытача толькі ў двухтомніку (1965). Цэнзараў у паэме насцярожыла спрэчка Кандуктара з Пасажырам па праблеме калектывізацыі — патрэбная яна ці не? Да таго ж героі паэмы адважыліся абмяркоўваць аграрную праграму партыі, што і вырашыла лёс твора.

Літаратурная спадчына Уладзіміра Дубоўкі цікавая не толькі сваім зместам. Яна дае магчымасць прасачыць эвалюцыю ягонай творчасці. Паэзія 1920–1930-х гг. і паслялагерная творчасць вельмі розныя паміж сабой.

Гулагаўскі перыяд жыцця заўважна адбіўся на творчай манеры паэта. З-пад ягонага пяра пачалі выходзіць бяскрыўдныя на першы погляд казкі, апавяданні і пераклады. Але пісаў паэт і ў шуфляду. Менавіта такімі творамі бачацца нам паэма «Свінцовы век» і драматызаванае апавяданне «Salus populi». «Salus populi», як ужо

гаварылася, прыйшло да чытача толькі ў 1994 г., а «Свінцовы век» у гэтым двухтомніку друкуецца ўпершыню. Нягледзячы на Літаратурную прэмію імя Янкі Купалы, атрыманую паэтам у 1962 г., ён да апошніх сваіх дзён так і не стаў для ўлады добранадзейным. Творы Дубоўкі па-ранейшаму зазнавалі ідэалагічны ўціск, правіліся і цензураваліся. Пра «Камсамолку Ганну» мы ўжо згадвалі. Але часам і сам паэт перарабляў свае творы. Напрыклад, яго славыты верш «О, Беларусь, мая шыпшына» вытрымаў каля пяці аўтарскіх рэдакцый.

Пасля 1962 г. для У. Дубоўкі настаў перыяд даволі актыўнага выдання твораў. У гэты час асобнымі выданнямі выйшлі казкі для дзяцей, «Выбраныя творы» у двух тамах, кнігі «Залатыя зярняты», «Пялёсткі» і інш. Аднак з 1976 г. паэт зноў трапляе пад негалосную забарону, якая сыходзіла ад Галоўліта.

Творы паэта зноў не вывучаліся ў школе, не друкаваліся, імя Дубоўкі рэдка дзе ўспаміналася. Толькі ў 2002 г. выйшла ў свет новая Дубоўкава кніга «О Беларусь, мая шыпшына» (серыя «Беларуская паэзія XX стагоддзя»).

Гэты двухтомнік Уладзіміра Дубоўкі істотна адрозніваецца ад двухтомніка 1965 г. У ім упершыню публікуюцца лісты паэта да Адама Бабарэкі, да мовазнаўцы Алены Юрэвіч, да гісторыка літаратуры Янкі Саламевіча. Змешчаныя тут турэмныя вершы 1930–1931 гг. друкаваліся толькі ў перыядычным друку. Асобны раздзел склалі навуковыя артыкулы — мовазнаўчыя, літаратуразнаўчыя і нават адзін музыказнаўчы. Усе яны былі ў свой час надрукаваныя ў часопісе «Узвышша». Такім чынам, гэтае выданне можна назваць найбольш поўным зборам твораў пісьменніка.

Укладальнік выказвае шчырую падзяку ўсім тым, хто дапамагаў у працы над двухтомнікам: дырэктару Дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Ганне Запартыцы, супрацоўніцам гэтай установы Таццяне Кекелевай і Ірыне Макарэвіч, светлай памяці народнаму паэту Беларусі Рыгору Барадуліну, Алесі Адамаўне Бабарэцы, Дзмітрыю Бугаёву, светлай памяці Янку Саламевічу, Юрасю Гарбінскаму, супрацоўнікам Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры. Асаблівая падзяка — светлай памяці гісторыку Уладзіміру Міхнюку, які пазнаёміў мяне з дакументамі са следчых спраў Уладзіміра Дубоўкі, а таксама з варыянтамі твораў, розначытаннямі і чарнавымі накідамі паэта, якія пазней былі знойдзеныя мной у аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАН Беларусі імя Я. Коласа.

Дзмітрый ДАВІДОЎСКИ